

Vojno-politička analiza Prvoga balkanskoga rata

Karavanić, Luka

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:356238>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-14**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Luka Karavanić

**Vojno-politička analiza Prvoga balkanskoga
rata**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA POVIJEST

LUKA KARAVANIĆ

**Vojno-politička analiza Prvoga balkanskoga
rata**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Vlatka Vukelić

Sumentor: dr. sc. Danijel Jurković

Zagreb, 2024.

Sažetak

Prvi balkanski rat je prvi veći sukob u kojem su se potlačene zemlje Balkana odlučile osloboditi Osmanske kontrole. Rat je započeo crnogorskom objavom rata Osmanskome Carstvu 8. listopada 1912. godine nakon čega su i druge članice Balkanskoga saveza isto učinile. Sukob je obuhvaćao dvije faze ratovanja koje su prekinute londonskim konferencijama od prosinca 1912. do veljače 1913. godine. Ovaj sukob je pokazao koliko su Balkanske zemlje bile spremne na rat i učinkovite na bojištu. Rat je završen potpisivanjem primirja u Londonu, 30. svibnja 1913. godine, a Prvi balkanski rat je posljedica imperijalističkih politika, Berlinskoga kongresa i osmanske hegemonije.

Ključne riječi: Prvi balkanski rat (1912. – 1913.), Balkanski savez, Osmansko Carstvo, Balkan.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Berlinski kongres i aneksija Bosne i Hercegovine	1
3. Mladoturska revolucija	4
3.1. Rat za Tripolitaniju	5
4. Balkanski savez	6
4.1. Srpsko-bugarski ugovor	7
4.2. Bugarsko-grčki ugovor	9
4.3. Crnogorski ugovori sa Srbijom i Bugarskom	9
5. Mobilizacija uslijed Prvog balkanskog rata	10
5.1. Osmansko Carstvo	10
5.2. Bugarska	12
5.3. Srbija	13
5.4. Crna Gora	14
5.5. Grčka	16
6. Prvi balkanski rat	17
6.1. Operacije do 4. prosinca 1912.	17
6.1.1. Crna Gora	17
6.1.2. Srbija	17
6.1.3. Bugarska	18
6.1.4. Grčka	20
6.2. Mirovne konferencije u Londonu	22
6.3. Od mladoturskoga prevrata do kraja Prvoga balkanskoga rata	24
8. Autonomnost Albanije kao problem	26
7. Međusaveznički odnosi	27
9. Zaključak	29
10. Literatura	30

1. Uvod

Kraj dugog 19. stoljeća obilježeno je turbulentnim događajima koji su zacrtali budućnost Europe i doveli do velikih promjena na političkoj karti svijeta. Industrijska revolucija omogućila je postepeni prelazak iz poljodjelstva i stočarstva ka industriji. Razvoj industrije omogućio je razvitak gradova koji su omogućili okupljanje sve veće mase ljudi na jednom mjestu. Iako se ta tranzicija nije dogodila preko noći s vremenom je ona dovela do toga da su se određene države kao one na Balkanu počele buditi. Balkanskim državama koje su bile ili pod kontrolom Osmanskoga Carstva ili utjecajem Habsburške Monarhije bilo je dosta života pod represijom i kontrolom. Tako su Balkanske države krenule razvijati ekspanzionističke planove koji su im omogućili da se oslobode Osmanskoga Carstva. To su im omogućila financijska ulaganja iz Rusije, Francuske i Velike Britanije što je za posljedicu imalo kontinuirani industrijski razvoj kroz 19. stoljeće. Balkanske države su cijelo vrijeme bile dio imperijalističke politike Rusije, Austro-Ugarske i Osmanskoga Carstva pa su tako morale pažljivo provoditi svoj put ka slobodi. Tako su te velike sile konstantno iznutra radile ne bili izazvale nemire na teritoriju Balkanskih država u kojima je vladao osjećaj nesigurnosti i napetosti. Tako je ulazak Balkanskih država u 20. stoljeće bio nestabilan, a pogotovo 1903. godina. Te prijelomne godina odvio se Ildenski ustanak Makedonaca koji su pokušali stvoriti svoju državu, obitelj Karađorđević je preko državnog udara oduzelo prijestolje austrijski nastrojenim Obrenovićima i dolazi do kraja banovanja Khuena Hedervarya. Tako su određeni ustanci i unutarnje promjene političkih struktura doveli do prvih razgovora i pregovora oko pokretanja rata protiv Osmanskoga Carstva. Upravo Prvi balkanski rat će pokazati snagu i moć određenih Balkanskih država koje su neki možda smatrali slabima, ali i probleme koji će dovesti do novih sukoba.

2. Berlinski kongres i aneksija Bosne i Hercegovine

Sastankom europskih državnika na Berlinskom kongresu 1878. svjetski moćne države poput Francuske, Velike Britanije, Njemačke, Austro-Ugarske i Rusije demonstrirale su svoju moć odlučujući o budućnosti manjih država na europskom tlu. U znatnoj mjeri uspostavljene su države: Srbija, Crna Gora, Rumunjska, Bugarska i Istočna

Rumelija.¹ Što se tiče Bugarske ona je morala plaćati danak sultanu sjeverno od gorja Balkan zbog polusamostalnog statusa koji je dobila, a Istočna Rumelija je stekla potpunu upravnu autonomiju. Berlinskim kongresom Makedonija je ostala pod turskom vlašću, Besarabija i dijelovi Armenije pripali su Rusiji, Austro-Ugarska je ostvarila pravo nad Bosnom i Hercegovinom i Engleska je dobila Cipar.² Berlinski kongres je nedvojbeno veći europski rat odgodio na nekoliko godina no vidljivo je da se kongres odvio u znaku imperijalističke politike velikih sila gdje su interesi Rusije, Engleske i Austrije potisnuli nacionalna prava balkanskih naroda. Kao primjer zanemarivanja prava novonastalih država na Balkanu, ističe se 1885. godina. Te godine je Bugarska usprkos ruskim i srpskim protestima sebi priključila Istočnu Rumeliju što je srpski kralj Milan Obrenović ocijenio kao remećenje ravnoteže snaga na Balkanu i poveo rat protiv Bugara.³

Već spomenuti Berlinski kongres omogućio je Austro-Ugarskoj da uspostavi upravu nad Bosnom i Hercegovinom koja je od 1463. bila pod turskom vlašću. Upravo će tim aktom Austro-Ugarska uspostaviti okupacijsku upravu koja će na kraju dovesti do aneksije.⁴ Dvojna Monarhija je svoju politiku na Balkanu pametno krojila znajući da je okupacija Bosne i Hercegovine podloga za daljnji prodor na Balkan i Bliski istok. No ono što je natjeralo Dvojnu Monarhiju na aneksiju bili su nepredvidivi postupci i zahtjevi mladoturaka te srpska imperijalna politika prema Bosni i Hercegovini.⁵ Do zaokreta u politici Srbije i Austro-Ugarske dolazi 1903. nakon što je ubijen knez Milan Obrenović koji je bio proaustrijski nastrojen. Tim činom se Srbija nastojala osloboditi od austro-ugarske političke i ekonomske ovisnosti na što će Dvojna Monarhija reagirati carinskim ratom (1906.-1911.).⁶ Aneksija se pripremala od 1878. pa je tako Austro-Ugarska, znajući da se potpisnici Berlinskog ugovora neće slagati s tim činom, odlučila 1908. voditi pregovore s Ruskim Carstvom. Tako su se u Buchalu, 16. rujna 1908., na sastanku našli ruski ministar Izvoljski i austrijski ministar Aehrenthal dogovorivši se da će Rusija podržati aneksiju BiH ako Austro-Ugarska podrži izmjenu režima plovidbe kroz Bospor

¹ Gerard Du Ry van Beest Holle et al., *Velika ilustrirana povijest svijeta*, 6825-6826.

² *Isto*, 6826-6827.

³ *Isto*, 6827-6829.

⁴ DUBRAVICA, *Političko-teritorijalne promjene u Europi (1908-1945)*, 12.

⁵ DUBRAVICA, *Političko-teritorijalne promjene u Europi (1908-1945)*, 12.; MATUZ, *Osmansko Carstvo*, 155.

⁶ Gerard Du Ry van Beest Holle et al., *Velika ilustrirana povijest svijeta*, 6866.

i Dardanele tako omogućujući ruskim ratnim brodovima prolaz kroz tjesnace.⁷ Službenom proklamacijom cara Franje Josipa, 5. listopada 1908., dolazi do definitivnog i neodvojivog pripojenja Bosne i Hercegovine. Ovim je postupkom prekršen članak 25. Berlinskog ugovora zbog čega reakcija europskih država nije bila pozitivna.⁸ Srbija i Crna Gora su potez Austro-Ugarske vidjeli kao napad na njihove nacionalne interese zbog čega je došlo do prosvjeda koji su pozivali na rat s Dvojnomo Monarhijom. Istoga dana Bugarska se proglasila neovisnom kraljevinom uz potporu Austro-Ugarske, a knez Ferdinand Koburški proglasio se kraljem.⁹ Iako je aneksija Bosne i Hercegovine bila uspješna, ruski dio dogovora oko Bospora i Dardanela nije bio zadovoljen. Zbog toga je Rusija zahtijevala da se sazove konferencija zemalja potpisnica Berlinskog ugovora kako bi se raspravilo pitanje prolaza ruskih ratnih plovila kroz tjesnace kao i mogućnost teritorijalne kompenzacije Srbiji u obliku izlaza na more.¹⁰ Do konferencije nije došlo zbog neslaganja Njemačke, Francuske i Engleske po pitanju smislenosti iste. Kriza je 1909. stišana diplomatskim posredovanjem no odnosi balkanskih zemalja na koje je utjecala aneksija su se dodatno zaoštrili.¹¹

Početak 1909. kriza se polako stišavala, ali Osmansko Carstvo je i dalje jedno vrijeme protestirala protiv aneksije. Osmanlije su tek 26. veljače 1909. priznali aneksiju nakon što su zauzvrat dobili novčanu odštetu od 52 milijuna kruna za državna imanje i fiktivni gubitak Bosne i Hercegovine i Novopazarski sandžak.¹² Koliko toliko zadovoljno Osmansko Carstvo priznalo je aneksiju BiH prije nego li su to učinile Srbija i Rusija. Imajući potporu Njemačke, Austro-Ugarska, je prema Srbiji zauzela agresivan stav počevši koncentrirati vojsku na granici sa Srbijom zbog čega se mislilo da će 31. ožujka 1909. izbiti novi rat.¹³ Ipak, do rata nije došlo jer je Njemačka dala ultimatum Rusiji kako bi se preko nje izvršio pritisak na Srbiju po pitanju priznavanja aneksije. Zbog ultimatumu je Rusija prva priznala aneksiju samo zato što u tome trenutku nije bila spremna ići u rat, potom je aneksiju prihvatila i Srbija.¹⁴ Ovime su se odnosi Rusije, Njemačke i Austro-

⁷ DUBRAVICA, *Političko-teritorijalne promjene u Europi (1908-1945)*, 12.

⁸ *Isto*, 12.

⁹ DUBRAVICA, *Političko-teritorijalne promjene u Europi (1908-1945)*, 12-13.; MATUZ, *Osmansko Carstvo*, 154.

¹⁰ DUBRAVICA, *Političko-teritorijalne promjene u Europi (1908-1945)*, 13.

¹¹ *Isto*, 13.

¹² *Isto*, 13.

¹³ *Isto*, 13.

¹⁴ *Isto*, 13-14.

Ugarske još više zaoštrili zbog čega će interes Rusije za Balkanom ponovno oživiti. Bosna i Hercegovina je 1909. dobila ustav i postala zemlja s ograničenom autonomijom pod austro-ugarskim kondominijem.¹⁵

3. Mladoturska revolucija

Mladoturski pokret se razvija iz tajnog političkog odbora koji je nosio ime „Jedinstvo i napredak“ kojemu su se pridružili studenti raznih visokih škola u Europi, oficiri, činovnici i intelektualci. „Jedinstvo i napredak“ su 1889. osnovali studenti Vojnomedicinske akademije u Istanbulu, ali nakon sukoba krvavih sukoba između armenskih demonstranata s policijom i turskim stanovništvom u Istanbulu 1895. veliki broj vođa i članova emigriraju u inozemstvo.¹⁶ Nakon što je sultan Abdülhamit iskoristio te sukobe da se obračuna s opozicijom, „Jedinstvo i napredak“ postaje inozemna grupacija koja formira i razvija živu publicističku djelatnost no tu nije bilo jedinstvene i funkcionalne cjeline.¹⁷ Mladoturski pokret je primarno bio koncentriran na Balkanu sa sjedištem u Solunu odakle se djelovalo na području Osmanskog Carstva. Mladoturci su u domovini otvoreno počeli zastupati svoj politički program od 1908. unatoč oštrim protumjerama koje je poduzeo sultan Abdülhamit.¹⁸ Od 1902. jasno se ističu dvije frakcije: nacionali i liberali kojima je jedina zajednička podloga bila povratak ustava iz 1876. na snagu.¹⁹ Nacionalisti vođeni Ahmetom Rizom bili su za povratak ustavne monarhije, ali izbjegavajući decentralizaciju i federalizaciju osmanske države pa i traženje pomoći u inozemstvu. S druge strane liberali vođeni princem Sabaheddinom su uz povratak ustavne monarhije bili za to da ako je potrebno i uz pomoć inozemstva naprave od Osmanskog Carstva federalističku i decentraliziranu državu.²⁰

Sultan Abdülhamit je 24. srpnja 1908. ponovno vratio na snagu ustav iz 1876. nakon što je mladoturski odbor zaprijetio maršem na prijestolnicu iz Soluna. Ovako nestabilno političko stanje u Osmanskom Carstvu upravo je iskoristila Austro-Ugarska

¹⁵ DUBRAVICA, *Političko-teritorijalne promjene u Europi (1908-1945)*, 14.

¹⁶ MATUZ, *Osmansko Carstvo*, 153.

¹⁷ *Isto*, 153.

¹⁸ *Isto*, 154.

¹⁹ *Isto*, 153.

²⁰ *Isto*, 153.

aneksijom Bosne i Hercegovine, ali i Bugarska integracijom Istočne Rumelije i proglašenjem Bugarske Kraljevine iako je njezin vladar nosio titulu cara.²¹ Javno mnijenje u Osmanskom Carstvu nije pozitivno reagiralo na gubitak BiH zbog čega je Abdülhamit u ožujku 1909. uspio od mladoturaka preuzeti vlast nazad. Mladoturci su na taj pothvat odmah reagirali poslavši trupe povezane s odborom „Jedinstvo i napredak“ iz Makedonije prema Carigradu gdje su uhitili Abdülhamita i na prijestolje postavili njegova brata kao Mehmeta IV.²² Unatoč tome što su mladoturci uspostavom Mehmeta IV. na vlast ponovno uveli ustav stvarnu vlast je držao odbor „Jedinstvo i napredak“ čiju su većinu činili nacionalisti. Ono što su članovi toga odbora imali je bio utjecaj nad vojskom.²³ Mladoturci su naišli na problem koji će kasnije iskoristiti članice Balkanskog saveza, a to je bila teška vanjsko-politička situacija koja je onemogućavala izmjenu društveno-ekonomske strukture Osmanskoga Carstva. Unutrašnjoj nestabilnosti svakako nije doprinijelo niti forsirano turcificiranje koje će za posljedicu imati rušilačke pothvate iznutra.²⁴ Najjači otpor turcificiranju stvarat će kršćani i neturski muslimani među kojima se ističu Arapi i Albanci. Upravo su Albanci 1910.-1911. podigli pobunu zbog narušavanja prava Albanaca koja su im zajamčena Berlinskim ugovorom 1878. godine.²⁵

3.1. Rat za Tripolitaniju

Nakon niza udaraca koji su dodatno oslabili Osmansko Carstvo i mladotursku vlast došlo je do još jednoga testa. Naime, Italija koja je u „kolonijalnoj utrci“ izašla kao gubitnica odlučila je iskoristiti drugu marokansku krizu čime je pažnja Francuske, Njemačke i Velike Britanije maknuta s Osmanskoga Carstva pa je tako 1911. okupirala Tripolitaniju.²⁶ Mladoturci su na taj potez odgovorili objavom rata unatoč tome što osmanska vojska nije dorasla talijanskoj. Najveći problem Osmanlija je bila udaljenost Tripolitanije od središnjeg osmanskog teritorija što je omogućilo Italiji da neometano prekida osmansku opskrbu preko mora.²⁷ Uz to, na području sjeverne Afrike nalazili su

²¹ MATUZ, *Osmansko Carstvo*, 154.

²² *Isto*, 155.

²³ *Isto*, 155.

²⁴ *Isto*, 155-156.

²⁵ *Isto*, 156.

²⁶ *Isto*, 156.

²⁷ *Isto*, 156.

se brojčano slabiji osmanski garnizoni. Osmanska Porta je gubitak Tripolitanije i Cirenaike potvrdila mirom u Ouchyju u listopadu 1912.²⁸ Mir u Ouchyju je bio još jedan udarac na mladotursku vlast jer je njime praktički okončana osmanska vlast u sjevernoj Africi nakon gotovo četiri stoljeća. Formalno je još samo Egipat na tome području pripadao Osmanskom Carstvu.²⁹

Ovakav neuspjeh odbora „Jedinstvo i napredak“ doveo je do osnivanja liberalne stranke nazvane *Stranka slobode i jedinstva* koja je na sljedećim parlamentarnim izborima ostvarila uvjerljivu pobjedu time dobivši podršku vojnih krugova. Tako je nova liberalna stranka u lipnju 1912. prisilila mladotursko vodstvo da odstupi s vlasti.³⁰ Tu smjenu vlasti i uzdrmano stanje u kojem se našlo Osmansko Carstvo iskoristit će određene balkanske države za provođenje vlastitih ideja. U proljeće 1912. će Srbija, Bugarska, Crna Gora i Grčka osnovati Balkanski savez.³¹

4. Balkanski savez

Balkanski savez je sastavljen od nekoliko dvostranih ugovora potpisanih u periodu od ožujka do rujna 1912. između Srbije, Bugarske, Grčke i Crne Gore. Kao osnovan cilj saveza bilo je oslobađanje onih balkanskih pokrajina koje su i dalje bile pod turskom vlašću međutim da se pri tome ispoštuju interesne sfere svakog saveznika.³² U prvom redu interesne sfere Balkanskoga saveza nalazila se podjela Makedonije na čijem se tlu međusobno bore četnički odredi. Osim oslobađanja okupiranih dijelova balkanskih pokrajina, Balkanski savez imao je još jedan cilj.³³ Taj cilj je bio spriječiti prodor imperijalističkih sila na Balkanski poluotok, u prvom redu Austro-Ugarske i Rusije, jer bi njihova intervencija ometala djelovanje nacionalno-oslobodilačkih pokreta i neposredno ugrozila nezavisnost pojedinih balkanskih zemalja.³⁴ Balkanski savez kao takav omogućio je osamostaljenim balkanskim narodima nakon Berlinskog kongresa da dovrše svoju borbu za slobodu koju im je ograničavala osmanska vlast. Ovaj savez je

²⁸ MATUZ, *Osmansko Carstvo*, 156.

²⁹ *Isto*, 156.

³⁰ *Isto*, 156.

³¹ *Isto*, 157.

³² „Balkanski savez“, 462.

³³ *Isto*, 462.

³⁴ *Isto*, 462.

doista bio prepreka mogućem uplitanju imperijalističkih sila na Balkanu međutim savez je bio pun rupa poput nepostojanja zajedničkoga ugovora i otvorenog pitanja podjele određenih teritorija između pojedinih saveznika koje će dovesti do sukoba među saveznicima.³⁵

4.1. Srpsko-bugarski ugovor

Kao što je već rečeno Balkanski savez sastojao se od nekoliko posebnih dvostranih ugovora koje su međusobno pojedine balkanske zemlje ugovarale. Tako je prvi sporazum postignut između Srbije i Bugarske, a osnove sporazuma su postavili M. Milanović, srpski predsjednik vlade i ministar vanjskih poslova, i I. Gešov, bugarski predsjednik vlade i ministar vanjskih poslova.³⁶ Pregovori su trajali 5 mjeseci započevši 11. rujan 1911. zbog problema oko usklađivanja teritorijalnih zahtjeva obje strane. Sporan problem je bila podjela Makedonije gdje je Srbija o počeka tražila podjelu toga teritorija dok se Bugarska koristila pravom Makedonije na autonomiju kako bi smanjila prava Srba na makedonski teritorij.³⁷ Pregovori su postignuti 7. ožujka 1912. uz jak pritisak ruskih diplomata, a sam ugovor je potpisan tek 6 dana kasnije.³⁸ Ono što je zanimljivo kod ovog ugovora je što ima dva dijela: Ugovor o prijateljstvu i savezu te Tajni dodatak.

U Enciklopediji Jugoslavije se za glavne odredbe ovih Ugovora navodi sljedeće: „Glavne su odredbe Ugovora o savezu: obe zemlje garantuju jedna drugoj "državnu nezavisnost i nepovrednost državne teritorije" i obavezuju se na uzajamnu pomoć "celokupnom svojom snagom" u slučaju napada na njih jedne ili više država (čl. I.); istu obavezu preuzimaju i u slučaju "da ma koja velika sila anektira, okupira ili vojnički zauzme, ma i privremeno", ma koji deo turske balkanske teritorije, ukoliko bi koja od njih to smatrala protivnim svojim interesima (čl. II); mir se zaključuje „zajednički i po prethodnom sporazumu“ (čl. III); predviđena je izrada vojne konvencije koja će se smatrati „kao sastavni deo ugovora“ i obuhvatiti vojničke obaveze jedne i druge strane (čl. IV); važnost Ugovora i Konvencije predviđa se do kraja 1920, kao mogućnost

³⁵ „Balkanski savez“, 464.

³⁶ *Isto*, 462.

³⁷ *Isto*, 462-463.

³⁸ *Isto*, 463.

sporazumnog produženja (čl. V). Dok Ugovor o savezu ima defanzivni karakter, Tajni dodatak sadrži odredbe o ofanzivnom ratu protiv Turske: mogućnost rata predviđa se u slučaju unutrašnjih nereda u Turskoj „koji bi doveli u opasnost državne i nacionalne interese“ ugovorenih strana, ili u slučaju da se „otvori pitanje o održanju status quo-a na Balkanskom poluostrvu“; za početak akcije obavezan je prethodan sporazum, kao i obaveštenje Rusije o tome (čl. I). Sve teritorijalne tekovine smatraju se kao "zajednička svojina (condominium) oba saveznika“; podela će se izvršiti na sledećoj osnovi: a) „Srbija priznaje Bugarskoj pravo na oblast istočno od Rodopa i reke Strume, a Bugarska Srbiji na oblast severno i zapadno od Šar-planine“; b) u pogledu Makedonije, „ako se obe strane uvere da je nemoguće organizovati je kao autonomnu oblast s obzirom na opšte interese bugarskog i srpskog naroda“, Srbija se obavezuje da ne traži ništa preko linije koja ide severno od Krive Palanke na jugozapad do Ohridskog jezera (tj. od gradova Srbiji bi pripali Skoplje, Kumanovo, Tetovo Gostivar, Kičevo, Debar i Struga), a Bugarska se obavezuje da primi tu granicu ako se ruski car izjasni u korist ove linije; najzad, obe se strane obavezuju da prime „kao definitivnu granicu“ onu liniju koju odredi ruski car (čl. II). Svaki spor po ma kojoj odredbi Ugovora, Tajnog dodatka i Vojne konvencije podneće se „na definitivno rešenje Rusiji“ (čl. IV).³⁹

Savez je sadržavao i Vojnu konvenciju koja je zaključena 12. svibnja 1912., a ono što je taj akt uređivao bile su sve vojne obaveze ugovorenih strana po pitanju defenzivnog i ofenzivnog ratovanja i bila je sastavni dio Ugovora o savezu. Bugarska nije smjela brojati manje od 200 000 vojnika-boraca, a Srbija nije smjela imati manje od 150 000 vojnika-boraca.⁴⁰ U slučaju defenzivnog ratovanja obje strane su predvidjele dvije mogućnosti neprijateljskog napada: napad Rumunjske na Bugarsku i napad Austro-Ugarske na Srbiju. U tome slučaju su se obje strane obvezale na uzajamnu vojnu pomoć. Što se tiče ofanzivnog djelovanja ta točka se odnosila jedino u slučaju napada na Osmansko Carstvo gdje su se obje strane obvezale na slanje najmanje 100 000 vojnika na Vardarsko bojno polje.⁴¹

³⁹ „Balkanski savez“, 463.

⁴⁰ *Isto*, 463.

⁴¹ *Isto*, 463.

4.2. Bugarsko-grčki ugovor

Drugi korak formiranja Balkanskoga saveza bio je postupak sklapanja savezničkih ugovora između Bugarske i Grčke. Inicijativu je pokrenuo predsjednik grčke vlade E. Venizelos 1911. godine no pregovori su obnovljeni tek u ožujku 1912. između I. Gešova i grčkog poslanika u Sofiji D. Panasa.⁴² Rasprava se najviše vodila po pitanju Makedonije gdje Grčka nije htjela čuti ni riječi o autonomiji Makedonije. Unatoč takvom stavu do sporazuma između Bugarske i Grčke je došlo jer se tijekom pregovora nije raspravljalo po pitanju podjele teritorija koji bi se tijekom rata oslobodio.⁴³ Obrambeni ugovor između Grčke i Bugarske potpisan je 29. svibnja 1912. i predstavljao je samo defenzivni savez tih dviju zemalja u slučaju da Osmansko Carstvo izvrši agresiju na jednu od njih. Obje strane su se obvezale na zajedničku suradnju mobilizirajući cijelu vojsku.⁴⁴ Što se tiče Vojne konvencije ona je potpisana 5. listopada 1912., četiri dana nakon objave o mobilizaciji savezničke vojske, a za osnovu ima uzajamnu pomoć ako Osmansko Carstvo napadne jednu od potpisnica Konvencije. Bugarska je bila dužna mobilizirati najmanje 300 000 vojnika za makedonsko bojište, a Grčka najmanje 120 000 ljudi gdje se grčkoj floti kao glavni zadatak postavlja ovladavanje Egejskim morem i prekine plovidbu između Male Azije i europskog dijela Osmanskoga Carstva.⁴⁵ U slučaju da i Srbija bude upletena u rat Bugarska je dužna mobilizirati cijelu sve svoje snage u Trakiji, a Srbija s najmanje 120 000 ljudi mora napadno djelovati na makedonskom bojištu.⁴⁶

4.3. Crnogorski ugovori sa Srbijom i Bugarskom

Posljednji krug savezničkih ugovora činili su ugovori između Crne Gore i Bugarske te Crne Gore i Srbije koje je u oba slučaja inicirala crnogorska strana. Pregovori s Bugarima otpočeli su preko bugarskog poslanika u Cetinju, Kuluševa, u srpnju 1912., ali su završili sklapanjem usmenog ugovora.⁴⁷ Pregovori između Crne Gore i Srbije odvijali su se preko srpskog poslanika u Cetinju, M. Gavrilovića, i završeni su

⁴² „Balkanski savez“, 463.

⁴³ *Isto*, 463.

⁴⁴ *Isto*, 463.

⁴⁵ *Isto*, 463.

⁴⁶ *Isto*, 463.

⁴⁷ *Isto*, 464.

potpisivanjem političke i vojne konvencije u Luzrenu 27. rujna 1912. Ono što valja istaknuti je da nisu sklopljeni nikakvi saveznički ugovori između Srbije i Crne Gore s jedne strane i Grčke na drugoj strani.⁴⁸

5. Mobilizacija uslijed Prvog balkanskog rata

5.1. Osmansko Carstvo

Osmansko Carstvo se prilikom mobilizacije susretalo s nekoliko problema. Prvi u redu problema bili su unutarnji sukobi mladoturskih i konzervativnih političara.⁴⁹ Uz tu unutarnju političku nestabilnost Osmanlijama su se zaredali i problemi vezani uz rat za Tripolitaniju, albansku pobunu i pobunu u Jemenu, a na sve to je Carstvo poharala kolera 1910. godine. Zbog te kolere se u vojsku nije odazvalo 90 000 ljudi.⁵⁰ Uz to, sama mobilizacija je provedena površno i sporo jer su stanovnici mislili da se ne radi o nekom velikom ratu. Problemi su se javljali i u logistici jer je Osmanlijama nedostajalo životinja za transport i vuču artiljerije.⁵¹ Vojsci je kronično nedostajalo lijekova, oružja i dnevnih obroka. Iako je ministarstvo rata trošilo čak 45% proračuna Carstva na vojsku, opremljenost vojske nije nimalo bila zadovoljavajuća.⁵²

Osmansko Carstvo je imalo vojnu obvezu koju su svi mladići između 20 i 39 godina bili dužni izvršiti. Vojska se dijelila na nizamije (redovni vojnici) koji su bili između 20 i 22 godine starosti.⁵³ Mladići od 23 do 28 godina starosti činili su aktivnu rezervu (ihtiad). Redifi (neaktivna rezerva) bili su između 29 i 37 godine života i samo su oni bili aktivni na mjestu gdje i žive. Vojnici od 20 do 37 godine bili su dio djelujuće vojske, a oni od 37 do 39 godine sačinjavali su jedinice lokalne obrane (mustafizi).⁵⁴ Ono što ističe vojsku Osmanskog Carstva u Prvom balkanskom ratu u usporedbi sa prijašnjim ratovima je izobrazba osmanskih časnika. Dio osmanskih časnika se prije izbijanja rata školovao na vojnim akademijama u Njemačkoj gdje se nastojala izbrisati ideja

⁴⁸ „Balkanski savez“, 464.

⁴⁹ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 46.

⁵⁰ *Isto*, 46.

⁵¹ *Isto*, 48.

⁵² *Isto*, 48.

⁵³ *Isto*, 47.

⁵⁴ *Isto*, 47.

nacionalnog duha koja je vodila osmansku vojsku i uvesti znanost, taktika i pruska disciplina kao nova ideologija.⁵⁵ Mobilizacija je objavljena 1. listopada 1912. jer je osmanski vojni vrh bio svjestan prostora koji pokriva Carstvo tako predviđajući da im je od mobilizacije do rata potrebno 50 dana.⁵⁶ Od 1910. Osmansku vojsku su trebali činiti i kršćani i Židovi, a godišnja kvota novih ročnika trebala je iznositi 60 000 ljudi za cijelo Carstvo. Redovna vojska je imala 3 oblasti: europske provincije, rusko-perzijske pogranične oblasti i sirijske provincije sa garnizonima u Jemenu, Tripoliju i Hedžasu.⁵⁷ Prvo zborna područje bilo je smješteno u Carigradu sačinjeno od prva četiri korpusa sa sjedištima u Carigradu, Rodostu, Lozengradu, Drinopolju. Drugo zborna područje su činili Peti (Solun), Šesti (Bitola), Sedmi (Skopje) i Osmi korpus (Damask) s izdvojenim divizijama 22 (Kočani), 23 (Janina) i 24 (Skadar) čije je sjedište bilo u Solunu.⁵⁸ Dok se prva dva zborna područja nalaze u Europi, treće i četvrto zborna područje bili su locirani u Aziji. Treće zborna područje se nalazilo u Ersedžanu i tamo su bili Deveti (Erserum), Deseti (Ersedžan) i Jedanaesti korpus (Van) dok su na teritoriju četvrtoga zbornoga područja u Bagdadu djelovali Dvanaesti korpus (Mosul), Trinaesti korpus (Bagdad), Četrnaesti korpus (Jemen) i 42. divizija u Libiji i 43. divizija u Hedžasu.⁵⁹

Što se tiče naoružanja ono je bilo njemačkoga podrijetla poput pušaka Mauser (1890. i 1903.), karabina Mauser (1905.). Upotrebljavan je i karabin Winchester (1866.) te puške s jednim punjenjem Peabody-Maritn (1874.).⁶⁰ Topove koje su Osmanlije koristili proizvodila je tvrtka Krupp opskrbljujući ih sa 75-milimetarskim brzopucajućim modelom iz 1904., poljskim i brdskim topovima te s 18 teških 150-milimetarskih haubica i osamanest 105-milimetarskih haubica. Ukupno su Osmanlije imali 910 komada brzopucajućih topova i 1900 starih sporopucajućih Krupp topova koje nisu ni koristili.⁶¹ Osmanska vojska imala je i mornaricu pa je tako prema grčkim podacima brojala 6 bojnih brodova, 10 razrača, 10 topljarki i 2 laka kruzera.⁶²

⁵⁵ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 46.

⁵⁶ *Isto*, 46.

⁵⁷ *Isto*, 47.

⁵⁸ *Isto*, 47.

⁵⁹ *Isto*, 47.

⁶⁰ *Isto*, 48.

⁶¹ *Isto*, 49.

⁶² *Isto*, 67.

Kako se Osmansko Carstvo početkom 20. stoljeća počelo smatrati „bolesnikom na Bosporu“ tako je i ono bilo svjesno moguće prijetnje drugih imperijalističkih sila u Europi. Iz toga razloga su Osmanlije razvile nekoliko planova po kojima bi se odvijao rat u Europi.⁶³ Tako je scenarij u kojem balkanske države zajednički djeluju protiv Osmanskoga Carstva nazvan „plan broj pet“. Plan broj 5 predviđao je dva smjera iz kojih mogu djelovati saveznici.⁶⁴ Smjerovi napada su išli iz Bugarske na Carigrad i možda Drinopolje i Lozengrad dok bi ostatak savezničke vojske napao Makedoniju. Tako je „planom broj 5“ predviđeno 385 pješćkih bataljuna za Trakiju i 273 za Makedoniju no to nije bilo izvedivo zbog manjka vojnika i bataljuna u osmanskoj vojsci.⁶⁵

5.2. Bugarska

Bugarski car Ferdinand Koburški je navijestio rat s Osmanskim Carstvom u obliku manifesta u kojem je rat prikazan kao posljednji križarski rat.⁶⁶ Zbog takvoga poziva na rat i zbog toga što je Osmansko Carstvo smatrano vjekovnim neprijateljem rezultati mobilizacije su bili fantastični. U Bugarskoj je mobilizacija došla do 220% gdje se javilo 650 000 ljudi što je predstavljalo 40% muške populacije.⁶⁷ U vojsku su se javljali i dobrovoljci iz Srbije, Makedonije, SAD-a, Rumunjske i Kanade pa čak postoji i anegdota gdje su bugarski vrtlari iz Zagreba otišli u rat zbog čega je bilo uzdrmano tržište povrtlarskih proizvoda.⁶⁸ Od pješćkog naoružanja posjedovali su oko 350 000 pušaka Manliher (1890. i 1895.) te je dio vojnika bio naoružan s Berdanama iz 1870. godine. Bugari su ukupno posjedovali 1116 topova uglavnom francuske i njemačke proizvodnje: 452 brzopucajuća topa, 78 komada 75-milimetarskih topova, 306 87-milimetarskih topova i 225 opsadna topa.⁶⁹ Bugarska je imala i malu pomorsku flotu od ukupno 8 brodova.⁷⁰

⁶³ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 49.

⁶⁴ *Isto*, 49.

⁶⁵ *Isto*, 49.

⁶⁶ *Isto*, 52.

⁶⁷ *Isto*, 54.

⁶⁸ *Isto*, 54.

⁶⁹ *Isto*, 55.

⁷⁰ *Isto*, 67.

Bugarski plan ratnog djelovanja definirao je ulazak Prve armije na prostor između Drinopolja i Lozengrada dok je Druga armija trebala zaposjesti Drinopolje. Treća armija je bila udarna i kao glavni cilj imala je brzo napredovanje između Drinopolja i Lozengrada kako bi zadala konačni udarac.⁷¹

Raspoređivanje bugarskih snaga na području Trakije bio je logičan potez bugarskog generalštaba s obzirom da je osmanska vojska u Trakiji bila najjača vojska. Stoga bi ignoriranje područja Trakije predstavljalo problem za Bugarsku jer bi Osmanlije bez problema s toga područja upali na teritorij Bugarske.⁷²

5.3. Srbija

Srbija je opću mobilizaciju proglasila 30. rujna 1912. kao odgovor na mobilizaciju turske vojske. Vojska se sastojala od tri poziva narodne vojske i posljednje obrane mladića i staraca.⁷³ Prvi poziv su sačinjavali mladi ljudi između 21 i 31 godine, drugi poziv su bili ljudi između 31 i 38 godine života, a treći od 38 do 45 godina. U posljednjoj obrani nalazili su se mladići od 18 do 21 godine i ljudi od 45 do 60 godine.⁷⁴ Srpsku vojsku među drugim saveznicima izdvajalo je plaćanje vojnika u gotovom novcu bez rekvizicija. Radilo se o iznosu od 200 milijuna dinara.⁷⁵

Mobilizacija je dočekanu u pozitivnoj atmosferi te se organizirala povorka, uzvikivalo Velika Srbija, pred bugarskim veleposlanstvom se pjevalo srpsku i bugarsku himnu. Beograd je tih dana izgledao kao veliki ratni logor te su se svi raspoređivali u svoje jedinice.⁷⁶

Srpska vojska je bila organizirana u 5 divizijskih oblasti: Moravska, Drinska, Dunavska, Šumadinska i Timočka. Svaka je imala tri pukovske okružne komande koje su se dijelile na po 4 bataljunska sreza. Svaka divizijska oblast davala je jednu diviziju prvog poziva, jednu drugog poziva, 1-2 eskadrona konjice i 6 pozicijskih baterija, a iz svakog

⁷¹ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 55-56.

⁷² *Isto*, 56-57.

⁷³ *Isto*, 57.

⁷⁴ *Isto*, 57-58.

⁷⁵ *Isto*, 58.

⁷⁶ *Isto*, 58.

vojnog okruga nalazio se po jedan puk trećega poziva.⁷⁷ Vojska je već 7. listopada bila spremna za polazak k granici brojeći 356 000 ljudi, 21 000 zaprežnih kola, 50 000 konja i 42 000 volova. Operativan vojska je brojala 286 000 ljudi te je razvrstana na 10 pješććkih divizija i 1 konjanićku diviziju dok je treći poziv bio podijeljen na 15 pješććkih pukova i 30 baterija.⁷⁸

Djelovanje srpske vojske bilo je zamišljeno tako da Prva armija koju ćine Moravska, Drinska i Dunavska divizija prvoga poziva i Dunavska i Timoćka divizija dugog poziva i konjićka divizija krenu prema liniji Vranje-Kumanovo-Skopje. Prva armija predvodio je prestolonasljednik Aleksandar, a brojala je 126 000 vojnika.⁷⁹ Druga armija brojala je 60 000 ljudi i 84 topa pod zapovjedništvom Stepe Stepanovića i imala je dužnost štititi desni bok Prvoj i napredovati dolinom Strume, a ćinile su je Timoćka divizija prvog poziva i bugarska Rilska divizija. Treća armija se kretala kosovskom operacijskom zonom pod zapovjedništvom Božidara Jankovića i saćinjavali su je Šumadijska divizija prvog poziva, Drinska i Moravska divizija drugog poziva te Moravska brigada koje su brojale 63 000 ljudi i 94 topa.⁸⁰ Linijom Raška-Novi Pazar-Mitrovica kretala se Ibarska vojska koja je brojala 23 000 ljudi i 36 topova i njome je zapovijedao Mihailo Źivković. Javorska brigada pod pukovnikom Milivojem Anđelkovićem s 11 860 vojnika i 1500 ćetnika te 18 topova koji su se kretali na pravcu Javor-Sjenica-Pljevlje.⁸¹

Od naoružanja prvi i drugi poziv upotrebljavao je puške Mauzer iz 1899. dok je treći poziv imao Berdanu iz 1870. Topovi su bili „Sneider“ proizvodnja nabavljeni 1910. godine.⁸²

5.4. Crna Gora

Crnogorci su rat protiv Osmanlija doćekali s oduševljenjem nakon pokolja u Beranima. Procjene o broju mobiliziranih ljudi kretale su se između 40 i 45 tisuća od ćega

⁷⁷ DESPOT, „Balkanski ratovi u oćima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 59.

⁷⁸ *Isto*, 59.

⁷⁹ *Isto*, 59.

⁸⁰ *Isto*, 59.

⁸¹ *Isto*, 59.

⁸² *Isto*, 60.

je aktivnih boraca bilo između 30 i 35 tisuća ljudi.⁸³ To je bilo više od ¼ stanovništva Crne Gore. Crnogorci su prilikom mobilizacije imali problema s podanicima Austro-Ugarske Monarhije s područja Boke i Kotora od kud se javio određeni broj vojnih obveznika Monarhije.⁸⁴ Vojsku Crne Gore činili su svi muškarci od 18 do 62 godine gdje su aktivnu vojsku sačinjavali svi od 20 do 52 godine s vojnim vježbama u trajanju od 18 dana. Intendantske jedinice su činili ljudi od 53 do 56 godina, a u rezervi su bili ljudi od 56 do 62 godine.⁸⁵

Jedna divizija je brojala 3 pješачke brigade, 1 ili 2 mitraljeska odjeljenja, izviđačke ili pionirske čete, telegrafsko odjeljenje, sanitetsko odjeljenje, municijske i profijanske divizijske kolone te grupe baterija. Brigada je imala 4 do 6 bataljuna, bataljun 4 do 6 četa s po 90 – 110 vojnika.⁸⁶

Crnogorski ratni plan stvoren je samo 5 dana prije početka otvorenog neprijateljstva s Osmanlijama. Osmišljen je na sjednici vojnog zapovjedništva kojim je predsjedao kralj Nikola 3. listopada 1912.⁸⁷ Plan je sveden na to da većina vojske krene prema Skradu podijeljena u dvije vojske. Primorska pod zapovjedništvom generala Martinovića, Zetska pod zapovjedništvom princa Danila usmjereni su prema Skradu, a Istočni odred pod zapovjedništvom generala Janka Vukotića imao je za cilj ići u Sandžak ne bi li spriječili upade Austro-Ugarske i stvorili granicu sa Srbijom i Đakovicom kao konačnim ciljem.⁸⁸

Naoružanje je bilo nabavljeno iz Rusije i Italije pa su tako upotrebljavali puške Mošin (1891.) i Verndl (1869.). Topova su imali 150 komada koje su dobili na dar uz različito artiljerijsko oružje.⁸⁹

Ono što ističe crnogorsku vojsku je loša logistika po pitanju lijekova i liječnika, ali i naoružanja jer se većina borbi odvijala prsa o prsa s lošom opremom.⁹⁰

⁸³ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 62.

⁸⁴ *Isto*, 62.

⁸⁵ *Isto*, 62.

⁸⁶ *Isto*, 63.

⁸⁷ *Isto*, 63.

⁸⁸ *Isto*, 63.

⁸⁹ *Isto*, 63.

⁹⁰ *Isto*, 64.

5.5. Grčka

Grčka iz prve nije htjela ući u rat s Osmanskim Carstvom zbog ruske note koja je bila upućena Grčkoj kako mobilizacija Osmanlija u Drinopolju nije dovoljna provokacija za rat. U rat ulaze tek nakon što je grčki premijer Venizelos nagovorio kralja Georga I. da narod želi rat.⁹¹ Mobilizacije je provedena u roku od 5 dana te su u vojsku pristizali dobrovoljci s Krete, Egejskih otoka, Makedonije, Europe i SAD-a, a u opremanju vojske pomagali su ljudi iz inozemstva. Grčka je u roku od mjesec dana mobilizirala 150 000 ljudi, a samo u SAD-u su prikupili dovoljno novca za kupnju 3 aviona i jednog razarača.⁹²

Pješništvo je bilo organizirano u 8 divizija, a ono je brojalo 75 000 aktivnih vojnika na početku rata. Podijeljeni su u armiju Tesalije i Epirsku armiju. Ukupno je mobilizirano oko 150 000 ljudi, a aktivno je sudjelovalo oko 120 000 vojnika.⁹³

Puške koje je vojska posjedovala bile su marke Manlicher-Schonauer (1903.) i Gras (1874.). Imali su 180 brzopucajućih topova od ukupno 252 komada artiljerije.⁹⁴ Grčka je jedina saveznica uz Bugarsku koja je imala pomorsku flotu. Veličina grčke flote bila je podjednaka osmanskoj, ali je ljudstvo bilo kvalitetnije.⁹⁵ Grci su od 1910. do 1912. nabavili 12 razarača, oklopni kruzer *Avrevov*, podmornicu *Delphin* i posjedovali su 14 topljarki i 9 ratnih brodova.⁹⁶

Grčka vojska imala je problema s opskrbom i sanitetskom službom zbog čega nije bilo usputnih bolnica ni vojnih magazina, a prehranjivali su se zapljenom.⁹⁷

Nekoliko glavnih ciljeva je imala vojska. S Osmim turskim korpusom se borila Tesalijska vojska čiji je glavni cilj bio Solun, Epirska vojska je za cilj imala utvrdu Janinu te je jedan od glavnih ciljeva bila dominacija u pomorskom ratovanju.⁹⁸

⁹¹ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 65.

⁹² *Isto*, 65.

⁹³ *Isto*, 66.

⁹⁴ *Isto*, 66.

⁹⁵ *Isto*, 67.

⁹⁶ *Isto*, 67.

⁹⁷ *Isto*, 66.

⁹⁸ *Isto*, 67.

6. Prvi balkanski rat

Kada se govori o Prvom balkanskom ratu, on se može podijeliti u dva dijela. Prvi dio obuhvaća razdoblje od objave rata pa do primirja u prosincu 1912. i drugi dio od primirja u prosincu pa do kraja rata.

6.1. Operacije do 4. prosinca 1912.

6.1.1. Crna Gora

Crnogorska objava rata Osmanskom Carstvu 8. listopada 1912. označila je početak Prvog balkanskog rata, a do 18. listopada Crnoj Gori su se priključile i ostale saveznice.⁹⁹ Crnogorci, točnije Zetski odred, su izjutra 9. listopada započeli s artiljerijskim napadima s glavnim ciljem da dođu do Skadra i osvoje ga. Tako su Crnogorci pobjedom, 5. listopada, nad 5 turskih nizamskih bataljona kod Tuze otvorili put k Skadru.¹⁰⁰ Crnogorska opsada Skadra trajala je od 10. listopada te su Crnogorci napredovali kroz Novopazarski sandžak gdje je 29. listopada pala posljednja utvrda, Pljevlje. Iako je crnogorska vojska dobro napredovala ona je u rat ušla bez strateškoga plana i s problemima u zapovjednom lancu.¹⁰¹ Istočni crnogorski odred je 8. listopada krećući se preko regija Kolašin i Andrijevcu prešao Osmansku granicu i zauzeo Mojkovac, a već 10. listopada Bijelo Polje. Nakon ulaska u Berane, gdje je od tamošnjeg stanovništva formirana Donjovasojevićka brigada, Istočni odred nastavlja svoj put prema Peći koja je pala 30. listopada kao i Đakovica 4. studenoga 1912.¹⁰²

6.1.2. Srbija

Srpska vojska bila je podijeljena na trupe koje su išle na Novopazarski sandžak i one koje su išle za Makedoniju.¹⁰³ Prva, druga i treća armija imale su zadatka potući glavni turske snage na Ovčjem polju. Tako je na putu do Ovčjeg polja srpska Prva armija

⁹⁹ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 68.

¹⁰⁰ „Balkanski ratovi“, 450.

¹⁰¹ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 68.

¹⁰² „Balkanski ratovi“, 451.

¹⁰³ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 68.

naišla na osmanski otpor kod Kumanova gdje dolazi do Kumanovske bitke.¹⁰⁴ Bitka je trajala od 23. do 24. listopada kada je Vardarska armija potučena i preko Ovčjeg polja se povukla na osmanski teritorij. Treća i Druga armija nisu sudjelovale u Kumanovskoj bitci što je ubrzalo proces osvajanja osmanskog teritorija.¹⁰⁵ Novi Pazar je pao 22. listopada ulaskom Ibarske vojske nakon čega oni napreduju dalje prema Kosovskoj Mitrovici. Dok je Ibarska vojska zauzimala Novi Pazar, Javorska brigada je nakon višednevnih borbi preko Prijepolja ušla u Pljevlje 28. listopada.¹⁰⁶ Osvajanjem regija Skoplje i Ovčje polje srpski redovi su regrupirani i stvoren je plan za daljnje djelovanje. Tako je Prva armija, ojačana Moravskom II, poslana k Bitolu, Treća armija išla je na Prizren i Đakovicu kako bi se ovladalo Metohijom od kuda bi se došlo na Jadransko more dok je Ibarska vojska upućena za Peć.¹⁰⁷ Nakon izgubljenog Kumanova Vardarska armije se povukla u Bitolu gdje se regrupirala i utvrdila svoje redove. Unatoč regrupaciji i jačanju svojih redova Vardarska armije je ponovno poražena u bitci kod Bitole koja je trajala od 16. do 19. studenoga kada se je dio Vardarske armije povukao u Florin, a dio u Resen.¹⁰⁸ Srpska vojska je u stopu pratila Osmanlije u povlačenju pa je tako 20. studenoga zauzeli Florinu, Moravska II zauzela je Resen, Ohrid i Debar i 29. studenoga Elbasan. Dok su Prva i Duga armija djelovale na kopnu Treća armija je bila usmjerena preko Albanije izbiti na Jadransko more. Pokret prema Jadranskom moru je započet 9. listopada u kojem su sudjelovale crnogorske i srpske snage, a protiv toga pothvata bile su sile poput Italije, Austro-Ugarske pa su počele diplomatski djelovati protiv Srbije i Crne Gore.¹⁰⁹ Savezničke snage su zauzele Kruju, Turanu i Drač i izbile na rijeku Matu.¹¹⁰

6.1.3. Bugarska

Bugari su s vojnim operacijama počeli 18. listopada kada su i objavili rat Osmanskom Carstvu. Bugarska Druga armija je prešla na osmanski teritorij između

¹⁰⁴ „Balkanski ratovi“, 451.

¹⁰⁵ *Isto*, 451.

¹⁰⁶ *Isto*, 451.

¹⁰⁷ *Isto*, 451.

¹⁰⁸ *Isto*, 451.

¹⁰⁹ *Isto*, 452.

¹¹⁰ *Isto*, 452.

Ljubimeca i Kavaklija kako bi krenula dalje na Drinopolje.¹¹¹ Dok je Druga armija išla prema Drinopolju Prva armija se uputila istočno od Tundže na frontu Drinopolje-Kirklareli da bi Treća armija preko planine Istrandže pokušavala pomoći Kirklarelije. Osmanlije su u trenutku kada se Bugari kreću prema Drinopolju i Kirklareli imali informacije o sastavu i djelovanju Prve armije i desnoj koloni Treće armije no o ostatku Treće armije nisu znali koja je preko Istrandže išla prema Kirklareliji nisu znali ništa.¹¹² Tako 22. listopada dolazi do odlučujuće bitke na trakijском bojištu kada su se bugarske snage sukobile sa Istočnom turskom armijom u Kirklareliji. Bitka je trajala do 24. listopada kada su bugarske snage porazile Istočnu armiju zbog pogrešnih informacija koje je posjedovao zapovjednik Trećeg korpusa Mahmud Muhtar. Obje strane su tijekom ta četiri dana dobivale pojačanja no čini se kako su loša mobilizacija, kriva procjena snaga bugarske vojske, negativna reorganizacija vojske i loša artiljerija presudile Osmanlijama.¹¹³ O posljedicama ove odlučujuće bitke pisali su razni dopisnici koji su isticali više-manje iste stvari: nebriga o ranjenicima, manjak hrane i manjak transporta za ratnike i ranjenike.¹¹⁴ Nakon pobjede Bugari su se do 25. listopada zadržali na liniji Kirklareli-Janidže što je Istočnoj turskoj armiji omogućilo reorganizaciju na lijevoj obali Karaagača. Bugarske snage su krenule dalje 27. listopada da bi već 29. listopada došle na liniju Lule Burgas-Bunar Hisar gdje dolazi do novih sukoba s reorganiziranom Istočnom armijom.¹¹⁵ Bitka na liniji Lule Burgas-Bunar Hisar smatra se jednom od najkrvavijih bitki Prvog balkanskog rata gdje su Bugari u četverodnevnoj borbi ponovno potukli Istočnu armiju i na zauzetim položajima utvrdili svoje položaje. Osmanlije su se nakon toga poraza povukle na Catalča-liniju kako bi tamo mogli dočekati novi napad Bugara.¹¹⁶ Pozicija osmanskih snaga se popravila povlačenjem na Catalča-liniju koja je bila dobro utvrđena, ali i brojka osmanskih vojnika tada skače na oko 190 000 dok su Bugari brojali između 120 i 170 tisuća vojnika. Treba napomenuti kako se tada i sreća malo Osmanlijama osmjehnula pošto su uspjeli staviti koleru pod kontrolu dok je s druge strane ¼ bugarske vojske bilo zahvaćeno kolerom.¹¹⁷ Bugarska Prva i Treća armija su do 6.

¹¹¹ „Balkanski ratovi“, 452.

¹¹² *Isto*, 452.

¹¹³ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 70.

¹¹⁴ *Isto*, 71-72.

¹¹⁵ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 73.; „Balkanski ratovi“, 452.

¹¹⁶ *Isto*, 73.; *Isto*, 452.

¹¹⁷ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 75.

studenoga došle na Catalça-liniju gdje su 13. studenoga poražene zbog dobro utvrđenih položaja Osmanlija. Tako su Bugari zatražili primirje koje je 4. prosinca zaključeno.¹¹⁸ Nakon neuspješna tri dana napadanja Bugari su imali velike gubitke među redovima (1480 poginulih, 1400 nestalih, 13 000 ranjenih, 16000 umrlih od kolere) zbog čega je general Gešov bio ovlašten voditi pregovore sa Osmanlijama. Tako je 3. prosinca 1912. na Catalça-liniji došlo do potpisivanja primirja gdje su u ime Bugarske, Srbije i Crne Gore primirje potpisali Danev, Savov i Fičev, a u ime Osmanskog Carstva Remid Paša, Osman Nizami i Nazim Paša.¹¹⁹ Uvjet primirja bio je da se opsjednuti gradovi ne smiju opskrbljivati sa živeži zbog čega Grčka nije bila jedna od potpisnica primirja. Grčka je imala ulogu kontrole osmanske mornarice kako Osmanlije ne bi preko mora opskrbljivali opsjednute gradove.¹²⁰ Treba istaknuti kako se Grci nisu priključili primirju i zato što saveznicima međusobno nisu dogovorili granice. Potpisano primirje trebalo je trajati do početka mirovne konferencije koja je bila zakazana za 13. prosinca 1912.¹²¹

6.1.4. Grčka

Grčka je u Prvom balkanskom ratu imala tri cilja koja je htjela ostvariti. Prvi cilj bio je osvojiti Solun potom utvrdu Janinu i za kraj da se oslobodi Egejsko more od osmanskoga utjecaja.¹²² Solun je za Grke bio uvjet opstanka kako po tome što je su Grci bili drugi najzastupljeniji narod u Solunu tako i po tome što je on prirodna luka za vardarsku dolinu. No Solun nije bio jedan od ciljeva samo Grcima već i Bugarima koji su ga zamišljali kao dio njihove sanstefanske Bugarske.¹²³ Tako je Armija Tesalije prešla granicu s Osmanskim Carstvom 18. listopada 1912. preko Melunskoga prijevoja i dolinom Titaresiosa. Planinske prijevoje branili su slabiji odredi dok je Hasan Taksim-paša odlučio glavninu svoje vojske zadržati u regiji Servije.¹²⁴ Grčka vojska je 19. listopada zauzela Elason da bi već 22. listopada došla u regiju Servia gdje je došlo do sukoba kod Sarandaporona između Tesalijske Armije i snaga Hasan Taksim-paše.

¹¹⁸ „Balkanski ratovi“, 452.

¹¹⁹ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 76.

¹²⁰ *Isto*, 76-77.

¹²¹ *Isto*, 76-77.

¹²² *Isto*, 87.

¹²³ *Isto*, 87.

¹²⁴ „Balkanski ratovi“, 452.

Osmanska vojska se povukla dijelom u Ptolemais i dijelom u Verij.¹²⁵ Na putu prema Solunu okupirane su Kozane 24. listopada gdje dolazi do sukoba princa Konstantina i premijera Venizelosa. Princ je želio proganjati poraženu osmansku vojsku dok je premijer inzistirao na što bržem odlasku prema Solunu kako u Solun ne bi ušla bugarska Sedma rilska divizija.¹²⁶ Venizelos je tražio da samo Peta divizija ide u progon osmanlija, a ostatak vojske da ide prema Solunu. Konstantin se složio s premijerovim prijedlogom pa tako Grci 29. listopada osvajaju Veriu nakon čega Hasan Taksim-paša prikuplja oko 19 000 ljudi i odlazi u Janice tamo učvršćujući svoj položaj.¹²⁷ Tijekom 1. i 2. studenog 1912. vodila se bitka kod jezera Gianntis gdje se osmanlije povlače i stvaraju obruč oko Soluna te dolazi do pregovora između Taksim-paše i princa Konstantina. U međuvremenu su Grci zadobili poraz kod Janice.¹²⁸ Kao razlog zašto Osmanska vojska nije mogla pružiti bolji otpor pri obrani Soluna je to što nisu bili u mogućnosti prebaciti redovni Osmi korpus iz Sirije i Palestine zbog konstantnog djelovanja grčke mornarice. Tako su pregovori o predaji Soluna završeni 8. studenoga, a grad je predan bez borbe te je vojsci Osmanskog Carstva dopušteno da napusti grad i otputuje u Malu Aziju.¹²⁹ Tada se u Solunu nalazilo oko 25 000 osmanskih vojnika, a pad Soluna predstavljao je prekid između Istočne i Zapadne turske armije. Grci su u Solun ušli 9. studenoga da bi istu večer u grad stigla i bugarska Sedma rilska divizija, a sutradan Dunavski konjički puk.¹³⁰ Grci koji su se iskrcali u Kasandri okupirali su Halkidički poluotok, a ostatak vojske koji je osvojio Solun nastavio je put prema Florini kako bi osvojili regiju Bitolu. Uspješno su 19. studenoga osvojili Verij, a sutradan i Florini došavši u kontakt sa srpskom vojskom.¹³¹ Grčka kao jedina saveznica koja nije bila potpisnica primirja 4. prosinca 1912. nastavila je sa svojim ratnim djelovanjem. Do 16. prosinca zauzeli su Korču čime su završile operacije u Makedoniji.¹³² U želji da što prije okupiraju Epir i utvrdu Janinu grčka vojska je početkom prosinca konsolidirala svoje snage te je 1., 2., 4. i 6. diviziju morem iz Soluna prebacila u Prevez dok se Peta divizija zadržala u Korči, Treća u regiji Florine i Edese te 7. divizija u Solunu. Dok je Tesalijska Armija napredovala prema Solunu na zapadu je

¹²⁵ „Balkanski ratovi“, 452.

¹²⁶ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 87.

¹²⁷ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 87.; „Balkanski ratovi“, 452.

¹²⁸ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 87-88.

¹²⁹ *Isto*, 88.

¹³⁰ „Balkanski ratovi“, 453.

¹³¹ *Isto*, 453.

¹³² *Isto*, 453.

Epirska vojska 18. listopada prešla granicu kod Arte i protjerala dijelove turske vojske prema Janini.¹³³ S obzirom na to da je Janina bila dobro utvrđena Epirska vojska nije odmah krenula u napad na nju već su se raspodijelili i dio vojske je 1. studenoga napao Prevez. Prevez je pao 3. studenoga 1912. nakon čega su grčke snage ponovno upućene nazad prema Janini koja je pala 25. studenoga 1912. godine.¹³⁴

6.2. Mirovne konferencije u Londonu

Sazvane su dvije konferencije. Prva konferencija bila je između saveznika i Osmanskoga Carstva dok je druga konferencija bila održana s ciljem da velesile potvrde dogovore s prve konferencije.¹³⁵ Saveznici su se našli pred problemom kako da ostvarene dobitke na terenu zadrže u pregovorima i kako da smanje uplitanja europskih velesila u rješavanje istočnog pitanja. Ono gdje se Austro-Ugarska još tijekom prvog dijela Prvog balkanskog rata izjasnila su bila pitanja autonomije Albanije i zabrane Srbiji da ostvari izlaz na more.¹³⁶ Prva konferencija započela je 16. prosinca 1912. te se usporedno održavala i druga konferencija koja je otpočela sutradan. Ono o čemu se razgovaralo na drugoj konferenciji prije svega je bilo pitanje Albanije čije su se granice trebale dogovoriti i iscrtati na političkoj karti kao i pitanje srpskog izlaza na more.¹³⁷ Pošto Austro-Ugarskoj i Italiji nikako nije odgovaralo da Srbija ima direktan izlaz na more stoga su dogovorili da Srbija trguje preko slobodne i neutralne albanske luke do koje bi išla međunarodna željeznica s međunarodnom žandarmerijom. Po pitanju Albanije i njene autonomije nisu problematične bile samo njezine granice već i pitanje Skadra.¹³⁸ Kralj Nikola nikako nije odustajao od opsade Skadra unatoč kompenzacijama koje je Austro-Ugarska ponudila Crnoj Gori. Problem je naravno bio u tome što austrijski pregovarač nije nudio austro-ugarsku zemlju već područja koja su bila pod kontrolom Srbije.¹³⁹ Na konferenciji se raspravljalo i o egejskim otocima koje je Grčka željela za sebe. Tu je najviše utjecaja imala Rusija koja je tražila neutralizaciju otoka Lemnosa, Imbrosa, Tenedosa i Samotrake

¹³³ „Balkanski ratovi“, 453.

¹³⁴ *Isto*, 453.

¹³⁵ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 95.

¹³⁶ *Isto*, 95.

¹³⁷ *Isto*, 95.

¹³⁸ *Isto*, 95.

¹³⁹ *Isto*, 95.

koji su kontrolirali ulaz u Dardanele.¹⁴⁰ Neutralizacija je podrazumijevala nepostojanje bilo kakvih grčkih snaga na otocima koje bi u bilo kojem trenutku mogle ofenzivno djelovati.¹⁴¹

Problema na konferencijama je bilo od samoga početka. Sudjelovanje rumunjskih delegata na konferenciji, usprkos žestokim protivljenjima Bugara, omogućilo je veliku diplomatsku pobjedu Rumunjskoj.¹⁴² Osim toga postojalo je otvoreno pitanje grčkog prisustva na konferenciji. Osmanlije su se žalile na prisutnost grčkoga delegata iz razloga što Grčka nije bila jedna od potpisnica primirja.¹⁴³ Osmanski delegati su tu u jednu ruku profitirali jer nisu htjeli početi s pregovorima dok ne dobe daljnje upute iz Carigrada oko prisustva Grčke na konferenciji. Osmansko Carstvo je to odugovlačenje iskoristilo kako bi reorganizirala i oporavila svoje vojne redove i ciljali su na mobilizaciju Rumunjske i svađu među saveznicima.¹⁴⁴

Pregovori su na kraju započeli tek 24. prosinca 1912. kada su saveznici iznijeli svoje zahtjeve koje je uglavnom formulirao Danev, vođa bugarske delegacije. Zahtjevi su bili sljedeći: da Osmanlije ustupe saveznicima cijeli teritorij zapadno od linije Rodosto-Medija, ustupanje egejskih otoka Grčkoj i odricanje svih osmanskih prava na Kretu.¹⁴⁵ S druge strane Osmanlije su predstavili svoje točke primirja: autonomija Makedonije pod protestantskim princem, autonomija Albanije pod turskim suverenitetom i upravom osmanskoga princa, o Kreti bi odlučile velesile i Osmansko Carstvo dok se oni ne bi odrekli Drinopoljskog vilajeta i egejskog otočja. Saveznici nikako nisu bili zadovoljni ovakvim prijedlogom pa uspostavljaju ultimatum u kojem traže od Osmanskog Carstva da se odrekne svih prava na Kretu, preda egejsko otočje i da se odrede granice na istoku gdje bi Drinopolje bilo u savezničkim rukama.¹⁴⁶ Ultimatum su Osmanlije trebali ispuniti do 6. siječnja 1913. inače saveznici prekidaju pregovore. Ipak, miješanjem velesila u pregovore ultimatum je odgođen, a velesile 17. siječnja podnose kolektivnu notu Porti da predaju Drinopolje, a pitanje egejskog otočja ostave njima da

¹⁴⁰ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 96.

¹⁴¹ *Isto*, 96.

¹⁴² *Isto*, 96.

¹⁴³ *Isto*, 96.

¹⁴⁴ *Isto*, 96.

¹⁴⁵ *Isto*, 97.

¹⁴⁶ *Isto*, 97.

riješe.¹⁴⁷ Porta je 22. siječnja 1913. prihvatila upućenu notu i izjasnila se za mir međutim već idućeg dana u Carigradu mladoturci su izvršili puč i preuzeli vlast s Mahmudom Shevket Pašom na čelu 29. siječnja 1913. Taj čin doveo je do prekida primirja i nastavka rata 3. veljače 1913. kada su Osmanlije odbile preporuku velesila.¹⁴⁸

Konferencije velesila su se nastavile unatoč ratu i cilj je bilo lokaliziranje rata, izbjegavanje konflikta i zadržavanje konačne riječi kod potpisivanja mirovnih ugovora. Tako su se na tim konferencijama nastavili rumunjsko-bugarski pregovori koji nisu tekli u pozitivnom smislu.¹⁴⁹ Rumunji nisu pristajali na sporazum koji je ponudio bugarski delegat Danev pa su na prijelazu iz siječnja u veljaču Rumunji više puta dali zahtjeve da uđu u rat s Bugarskom. Bugari su bili svjesni da ne mogu ratovati na dvije fronte pa su inzistirali na pregovorima i pokušaju dobivanja ruske arbitraže.¹⁵⁰

6.3. Od mladoturskoga prevrata do kraja Prvoga balkanskoga rata

Državni udar u Osmanskom Carstvu doveo je Carstvo u loš položaj. Ne prihvaćanje zahtjeva saveznika s Bugarskim trupama na Catalca-liniji, Grcima koji blokiraju Dardanele i gradovima poput Janine, Drinopolja i Skadra pod opsadom Osmanlije su morale nadati što boljem ishodu rata.¹⁵¹ Vrijeme primirja najviše su iskoristili Bugari i Osmanlije kako bi obnovili svoje vojne redove i pripremili se za nove akcije. Tako su se Bugarska 1. i 3. armija povukle na liniju Podim-Sinekli-Silivri ostavivši na Catalca-liniji po jednu diviziju radi sigurnosti. Bugarski novi ratni plan sveo se na to da se prvo utvrde na svojim položajima, a u ofanzivno djelovanje prijeđu tek kada uspješno odbiju osmanski napad.¹⁵² S druge strane, Osmanlije, su se povukle na liniju Tarsnukej-Hadimkej-jezero Terkos, a kao mjeru sigurnosti su ostavili 3 divizije nakon što su im iz Male Azije došle nove snage.¹⁵³

¹⁴⁷ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 97-98.

¹⁴⁸ *Isto*, 98.

¹⁴⁹ *Isto*, 99.

¹⁵⁰ *Isto*, 99.

¹⁵¹ *Isto*, 101.

¹⁵² „Balkanski ratovi“, 453.

¹⁵³ *Isto*, 453.

Prvi sukobi nakon primirja počeli su već 5. veljače 1913. kada je vojska Catalce koja je brojala 120 000 ljudi napala 60 000 Bugara koje su potisnuli na rezervne pozicije i zauzeli Catalcu. No Osmanski uspjeh bio je kratak jer već 8. veljače kada je osmanska Bulairska armija krenula u ofenzivu Bugari su uz kvalitetnu artiljeriju uspjeli očuvati svoje položaje i krenuti u kontranapad.¹⁵⁴ Istovremeno je u ispomoć Bulairskoj armiji djelovao osmanski Deseti korpus koji je s leđa želio napasti Četvrtu bugarsku armiju, ali akcija na kraju nije imala rezultata pa su 8. i 9. veljače Bugari izveli protunapad nakon čega se Osmanlije povlače na Galipolje. Ove osmanske ofenzive bile su posljednje akcije Osmanskog Carstva u Prvom balkanskom ratu.¹⁵⁵ Spoznajom Osmanlija da je rat izgubljen krenule su unutar-političke borbe u Carstvu dok se na terenu rat nastavio oko opsjednutih utvrda. Tako su Grci 4. ožujka pokrenuli napad na utvrdu Janinu gdje su gubitci bili uočljivi na obje strane, ali ipak je pobjeda bila na strani Grčke 6. ožujka 1913. godine.¹⁵⁶ Padom Drinopolja 26. ožujka Bugarska je došla u povoljan položaj jer je oslobođena željeznička pruga Svilengrad-Jadrena-Catalca što je poboljšalo veze između Prve, Druge i Treće armije. Zbog pada Drinopolja su Osmanlije predložili primirje koje je zaključeno 16. travnja 1913.¹⁵⁷ Skadar je za vrijeme primirja bio pod opsadom crnogorske vojske koja je zajedno sa srpskim Primorskim postrojbama od 7. – 9. veljače pokušala zauzeti grad. S obzirom da je taj potez bio neuspješan kralj Nikola obratio se za pomoć Srbiji i na zahtjev srpske Vrhovne komande, 21. ožujka 1913., formiran je Primorski kor koji je iz Soluna prevezen u Medovu.¹⁵⁸ Novi napad na Skadar trebao je započeti 13. travnja međutim velesile su zahtijevale obustavu operacija jer su se dogovorile da Skadar pripadne Albaniji. Tako je Srbija bila primorana 11. travnja vratiti postrojbe u Srbiju, ali crnogorske snage su nastavile s opsadom Skadra da bi 23. travnja 1913. Esad-paša predao grad Crnogorcima.¹⁵⁹ Ipak, crnogorske snage se nisu mogle zadržati u Skadru te se 15. svibnja povlače iz grad i pod pritiskom velesila Skadar prepuštaju u ruke međunarodnih snaga. Mirovni ugovor je konačno potpisan 30. svibnja 1913. u Londonu čime su

¹⁵⁴ „Balkanski ratovi“, 453.; DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 101.

¹⁵⁵ *Isto*, 453.; *Isto*, 102.

¹⁵⁶ *Isto*, 453.; *Isto*, 102.

¹⁵⁷ „Balkanski ratovi“, 453.

¹⁵⁸ *Isto*, 453.

¹⁵⁹ *Isto*, 453.

Osmanlije izgubile teritorij zapadno od linije Enez-Midije, a naknadno su se trebale odrediti granice Albanije.¹⁶⁰

8. Autonomnost Albanije kao problem

Nakon što je završio Albanski ustanak u kolovozu 1912. tenzije na Balkanu i području Albanije se nisu smirivale. Albancima je u prilog išlo buđenje Balkanskih provincija koje su pod parolom „Balkan za Balkance“ počele pokazivati spremnost da se izbere za svoju samostalnost.¹⁶¹ Iako se na Balkanu počela buditi ideja za osamostaljenjem od Osmanske vladavine, države poput Srbije, Crne Gore, Bugarske i Grčke nisu na postojanje autonomne Albanije gledali pozitivno. Ona je bila prepreka Srbiji na njenom putu da ostvari izlaz na more i ideju o „Staroj Srbiji“ inače srednjovjekovnoj Srbiji koja je obuhvaćala 40 000 km² zajedno s Makedonijom, Kosovom i Sandžakom.¹⁶² Unatoč tome što se srpska vlada protivila postojanju Albanije bili su spremni priznati obrazovnu i kulturalnu autonomiju Albanaca kao dio srpske države. Srbija je podjelu Albanije zamislila ostvariti uz pomoć Crne Gore i Grčke gdje bi te tri države ravnomjerno podijelile albanski teritorij.¹⁶³ Grčka nije imala ništa protiv postojanja autonomne albanske države, ali je ipak stala na stranu Srbije i Crne Gore kako bi osigurala stabilan i prijateljski odnos sa saveznicama. Grčka je tako izjasnila svoj stav prema Albaniji kao neprijateljski jer je to bio još jedan od pokušaja Austro-Ugarske intervencije na Balkanu.¹⁶⁴ Tako su do kraja studenoga Srbija i Crna Gora okupirale dijelove Albanije dok je Grčka mornarica provodila pomorsku blokadu. Zbog situacije sa saveznicima se završna akcija albanske političke elite u nadi da se odvoji od Osmanskog Carstva treba promatrati kao akt teritorijalne obrane.¹⁶⁵ S druge strane stajale su velesile kao Austro-Ugarska i Italija koje su se međusobno natjecale za kontrolu nad Jadranskim morem. Tako je za te dvije zemlje postojanje Albanije smanjivalo utjecaj jedne ili druge zemlje, ali isto tako je postojanje te zemlje omogućavalo postojanje tampon zone protiv

¹⁶⁰ „Balkanski ratovi“, 453.

¹⁶¹ DUSHKU, „From Ottomans to Albanians: the First Balkan war and the proclamation of Albanian independence (October–November 1912)“, 2.

¹⁶² *Isto*, 4-5.

¹⁶³ *Isto*, 5.

¹⁶⁴ *Isto*, 5-6.

¹⁶⁵ *Isto*, 6-7.

slavenske ekspanzije iz jugoistočne Europe.¹⁶⁶ Austro-Ugarska je htjela postati zaštitnik Albanije i tako uspostaviti *status quo* na Balkanu. S takvim stavom nekolicina Albanskih nacionalnih aktivista koji su operirali u Istanbulu sastali su se u Beču s carem Austro-Ugarske.¹⁶⁷ Syrja Vlora i Eqrem Vlora su na tome sastanku zajedno s carem došli na ideju osnivanja lige kao što je bila Prezentska liga 1878. Dok je obitelj Vlora razgovarala s carem, Ismail Qemali je u Budimpešti i Beču vodio razgovore s visokorangiranim austrijskim diplomatima i oficirima ne bi li osigurali vojnu pomoć.¹⁶⁸ Iz ovoga je očito kako je albanska neovisnost bila od važnosti za Austro-Ugarsku i Italiju pa je to i albanska politička elita željela iskoristiti do kraja. Uplitanje Habsburške Monarhije i Italije u pitanje Albanije dovelo je do sastavljanja albanskog ustava od 9 članaka odobrenog na Londonskoj konferenciji 29. srpnja 1913.¹⁶⁹

7. Međusaveznički odnosi

Ono što je obilježilo drugu fazu Prvog balkanskog rata bilo je zaoštavanje već labilnih odnosa među saveznicima. Prvotni odnosi između Bugara i Srba su bili obećavajući, ali kako su se stvari razvijale nakon primirja bilo je očito da će njihovi odnosi postati sve hladniji.¹⁷⁰ Tako je srpska politička elita brzo došla do zaključka kao se njihov neuspjeli pokušaj širenja na Jadran nekako treba kompenzirati. Oni su svoju priliku vidjeli na području Makedonije koji je zauzela srpska vojska.¹⁷¹ Obje strane su se međusobno optuživale zbog ne poštivanja 4 članaka koji su bili dogovoreni između Srbije i Bugarske. Osim stalnih prebacivanja krivnji s terena su stalno dolazile nekakve pritužbe vezane za ponašanje srpske vojske i crkve koji su na sve koji se nisu osjećali kao Srbi gledali negativno.¹⁷² Međutim iako su odnosi i povjerenje bili narušeni između Srbije i Bugarske, ni jedna strana nije bila spremna na otvoreni sukob. Bugari su i uz probleme sa Srbima imali oružane sukobe s Grcima i prepirke s Rumunjskom koja nije ni bila

¹⁶⁶ DUSHKU, „From Ottomans to Albanians: the First Balkan war and the proclamation of Albanian independence (October–November 1912)“, 8.

¹⁶⁷ *Isto*, 9.

¹⁶⁸ *Isto*, 9-10.

¹⁶⁹ *Isto*, 11.

¹⁷⁰ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 104.

¹⁷¹ *Isto*, 104.

¹⁷² *Isto*, 105-106.

uključena u rat.¹⁷³ Rumunjsko-bugarski spor bio je jedna od tema londonskih konferencija koja se je nakon prestanka primirja nastavila voditi u Sofiji. Rumunji su se ozbiljno prijetili Bugarskoj s vojnom intervencijom no reakcija velikih sila koje se nisu slagale s takvim činom održala je pregovore živima.¹⁷⁴ Spor se najviše vodio oko Silistre koja je pripadala Bugarskoj unatoč većoj Rumunjskoj populaciji koja je tamo obitavala. Tako su Bugari bili svjesni kako će najvjerojatnije doći do međunarodne arbitraže koja će presuditi u prilog Rumunjske.¹⁷⁵ Tako su službenim pismom od 24. veljače 1913. obje strane prihvatile da spor riješe velike sile iako su taj čin obje strane shvatile na svoj način. Tako je odluka oko pitanja Silistre razrješena na konferenciji u Sankt Peterburgu gdje je 9. svibnja 1913. donesena odluka o prepuštanju Silistre s okolicom od tri kilometra.¹⁷⁶ Iako su Bugari bili zadovoljni s takvom odlukom očito je da se dio Rumunja nije slagao s tako malim dobitkom. Iako razočarana odlukom konferencije u Sankt Peterburgu Rumunjska nije vojno intervenirala osjećajući napetost u zraku.¹⁷⁷ Tako su obje strane čekale sa međusobnim sukobom. Srbija je čekala dok ne stvori savezništvo s Grčkom, dok je veliki dio bugarske vojske bio u Trakiji i prebacivanje dijela vojske na granicu sa Srbijom i Grčkom im u tome trenu nije nikako išlo u prilog.¹⁷⁸ Nepostojanje bilo kakvog dogovora između Bugarske i Grčke dovelo je do niza pograničnih incidenata koji su započeli u travnju 1913. godine. Da ne bi do ovakvih stvari dolazilo bio je dogovoren režim upravljanja prema kojem su Bugari trebali upravljati sa svime istočno od Vardara dok Grci zapadno.¹⁷⁹ Ono oko čega su se Grci i Bugari sukobljavali bila su područja koja je osvojila bugarska Sedma rilska divizija na svome putu k Solinu. To su bila mjesta Nigrita, Subotsko, Ser, Gjomurđin, Praveš i Lagadin.¹⁸⁰ Bugari nisu imali puno vojske na tim područjima jer su veliki dio snaga poslali na trakijski front dok su Grci iz dana u dan svoje snage pojačavali. Padom Janine sve je više grčkih vojnika poslano u okolicu Soluna ne bili pojačali svoj utjecaj tamo.¹⁸¹ Takva situacija na ratištu približila je Srbe i Grke pa su tijekom prve polovice 1913. počeli i pregovarali o stvaranju antibugarskoga saveza.¹⁸²

¹⁷³ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 106-107.

¹⁷⁴ *Isto*, 111.

¹⁷⁵ *Isto*, 111-112.

¹⁷⁶ *Isto*, 112.

¹⁷⁷ *Isto*, 113.

¹⁷⁸ *Isto*, 108.

¹⁷⁹ *Isto*, 109.

¹⁸⁰ *Isto*, 110.

¹⁸¹ *Isto*, 110.

¹⁸² *Isto*, 110.

Loše političke odluke i postupci Bugara spram Srba i Grka potaknuli su te dvije države na stvaranje pakta. Niti Grci niti Srbi nisu namjeravali napustiti osvojena područja za koja je Bugarska tvrdila da su njena.¹⁸³ Unatoč tome što je bugarski premijer Gešov bio spreman dati neke ustupke Srbiji, Grčkoj i Rumunjskoj on nije imao dovoljno saveznika u političkom i vojnom vrhu za takvo što. Zato su se u siječnju 1913. sastali srpski prestolonasljednik Aleksandar Karađorđević i grčki princ, i zapovjednik Soluna, Nikolas kako bi se dogovorili oko granice.¹⁸⁴ Aleksandra Karađorđević je tada ponudio zajedničku granicu Ohrid-Bitola-Štip, a u isto vrijeme su se u Beogradu našli srpski premijer Pašić i grčki premijer Venizelos pregovarajući o konačnom slomu Osmanlija. Tako su od 1. lipnja 1913. u Solunu Grčka i Srbija uspješno sklopile pakt u kojem je jedna od točaka obuhvaćala 50 godina potpune slobode u tranzitnoj trgovini između Soluna i Skopja preko luke u Solunu kao i slobodu uvoza i izvoza kroz solunsku luku.¹⁸⁵

Upravo će ovi loši odnosi između članova Balkanskog saveza, nedostatak dogovora i poštivanja istih dovesti do novog rata, Drugog balkanskog rata.

9. Zaključak

Prvi balkanski rat je prvi u nizu ratova i sukoba koji su se odvijali na Balkanskom poluotoku s ciljem oslobođenja od neprijateljske hegemonije. Ovaj sukob je označio prekretnicu u povijesti Balkanskoga poluotoka i kao takav je označio kraj dominacije Osmanskoga Carstva na Balkanu. Rat je donio pobjedu Balkanskome savezu no isto tako je istaknuo korijenite probleme Balkanskih država, a to su odnosi i povijest samih saveznika. Prvi balkanski rat je omogućio Srbiji, Grčkoj, Bugarskoj i Crnoj Gori da prošire svoje teritorije i konsolidiraju neovisnost. Ratna zbivanja na terenu i ugovori koje su međusobno ugovorili saveznici često se nisu podudarala zbog čega se tijekom cijeloga rata događaju razni incidenti između savezničkih vojski. Te nesuglasice dovele su do još većih međunacionalnih tenzija koje su dovele do Drugoga balkanskoga rata, ali i oblikovanja Balkanskog poluotoka i njegove budućnosti. Prvi balkanski rat nije bio samo jedan u nizu sukoba već se tu radi o ključnome događaju koji je ostavio dugotrajne

¹⁸³ DESPOT, „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije“, 114.

¹⁸⁴ *Isto*, 115.

¹⁸⁵ *Isto*, 115.

posljedice u političkom, ekonomskom i društvenom smislu. Ovaj rat je pokazao s kakvom ratnom tehnikom su rukovale koje države, kakva im je logistika i sanitet, ali i sposobnost rukovođenja svoje vojske. Rat iako je bio relativno kratak imao je veliki broj žrtava zbog lošeg rukovođenja vojski i loše opremljenosti vojske. Pohlepa bugarske politike dovela je do novoga rata, a ono što će Prvi i Drugi balkanski rat ostaviti iza sebe bit će sjeme budućih sukoba u Europi.

10. Literatura

1. „Balkanski ratovi“. U: *Vojna enciklopedija*, sv. 1. Beograd: Izdanje redakcije Vojne enciklopedije, 1970, 450-453.
2. „Balkanski savez“. U: *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 1. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1980-1990, 462-464.
3. DESPOT, Igor. „Balkanski ratovi u očima zaraćenih. Percepcije i interpretacije.“ Doktorski rad, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, 2012.
4. DUBRAVICA, Branko. *Političko - teritorijalne promjene u Europi: (1908 – 1945)*. Velika Gorica: Narodno sveučilište, 1996.
5. DU RY VAN BEEST HOLLE et al. *Velika ilustrirana povijest svijeta*. sv. 15.: 1850-1950. Rijeka: „Otokar Keršovani“, 1974-1979.
6. DUSHKU, Ledia. „From Ottomans to Albanians: the First Balkan war and the proclamation of Albanian independence (October–November 1912)“. *Istorija 20. veka* (2024), br. 1: 1-18.
7. MATUZ, Josef. *Osmansko Carstvo*. Zagreb: Školska knjiga, 1992.